

VÝZVY GLOBALIZACE: GLOBÁLNÍ SPRAVEDLNOST A DEMOKRACIE /

Ondřej Lánský, Zuzana Kubišová

HRUBEC, M. (ED.) 2004. *GLOBÁLNÍ SPRAVEDLNOST A DEMOKRACIE*.

PRAHA: FILOSOFIA.

V roce 2004 vydalo nakladatelství Filosofia jako čtrnáctý svazek edice *Filosofie a sociální vědy* velice aktuální a inspirativní publikaci *Globální spravedlnost a demokracie*.

Jedná se o sborník, ve kterém se čtenáři a čtenářky mohou seznámit se soudobými sociologickými, politologickými a sociálně- a politicko-filozofickými rozbory a úvahami o globalizujícím se světě, kdy na jedné straně zjišťujeme jasný morální, právní a materiální progres a na straně druhé naopak zaznamenáváme určité socioekonomické změny, které relativně početným sociálním vrstvám společnosti brání čerpat výhody spjaté se zmíněným sociálním progresem. Je tedy velmi podnětné, že autorky a autoři neulpívají v rovině pouhé deskripce skutečnosti, ale představují i normativní modely globálně spravedlivého a demokratického uspořádání. Všechny příspěvatelky a příspěvatelé vycházejí z přesvědčení o žádoucnosti globální spravedlnosti a o nutnosti univerzálního dodržování lidských práv. Tato shoda však neznamená, že by sborník představoval monolit shodných názorů a teoretických přístupů, které se liší jen v nuancích. Naopak jedním z velkých kladů sborníku je skutečnost, že nám i na poměrně malém prostoru umožňuje nahlédnout do vnitřně diferencované a bohaté diskuse o podobách globální spravedlnosti.

Sborník je členěn do dvou částí – *Spravedlnost a demokracie v době globalizace* a *Globální technokultura*, přičemž jednotlivé články se věnují závažným politickým, sociálním, ekonomickým, kulturním, technologickým, právním a dalším stránkám globální spravedlnosti a demokracie. První část se zaměřuje přímo na problematiku globální spravedlnosti a demokracie a na některé momenty, které jejich naplňování pomáhají, anebo je naopak brzdí.

První dva články z první části sborníku představují obecná až esejistická uvedení do problematiky globalizace: Erazim Kohák *Na okraj dvou slov: globalizace a demokracie*; Stanislav Komárek *Globalizace jako fenomén*. Erazim Kohák ukazuje odlišné významy, které se skrývají za slovy globalizace a demokracie. Uvádí, že pojem globalizace může označovat kulturní globalizaci, tj. postupné sblížování lidských společenství či rozšíření působení určitého kulturního subjektu v celosvětovém měřítku, anebo se může jednat o nové označení ekonomického imperialismu. U termínu demokracie pak Kohák rozlišuje plnohodnotnou demokracii, pro niž je příznačná snaha o soužití v různosti a s vědomím této různosti, a demokracii jako způsob legitimizace moci většinovým hlasováním. Toto rozlišení jej vede k nutné závěru, že „úsilí o plnohodnotnou demokracii je zápasem kulturní globalizace proti ekonomickému imperialismu“ (s. 27).

Stanislav Komárek ve své eseji kritizuje nadužívání pojmu globalizace, jež podle něj vede ke ztrátě jeho obsahu a ztěžuje možnost porozumění současnému vývoji.

Autorky a autoři dalších příspěvků představují odlišné názory na některá konkrétní témata, a proto se zde pokusíme tyto názorové střety alespoň ve stručnosti představit.

První linii sporu je možné vést mezi usilováním o globální spravedlnost a zároveň globální demokracii a mezi prosazováním „jen“ globální spravedlnosti, jehož součástí není požadavek na demokratické uspořádání jednotlivých lidských společenství, ale je nárokována pouze legitimita daného/příslušného uspořádání. Rozdíl mezi těmito dvěma stanovisky je dobře vidět na rozdílu mezi článkem Josefa Velka *John Rawls a utopie věčného míru. K legitimitě demokra-*

RETHINKING INEQUALITIES: 7. KONFERENCE EVROPSKÉ SOCIOLOGICKÉ ASOCIACE / Radka Dudová

Evropská sociologická asociace (dále ESA) pořádá své konference v dvouletých intervalech. Ta loňská se konala v příjemném prostředí polského historického městečka Toruň ve dnech 9. až 12. září a byla věnována problematice nerovnosti a hledání nových pohledů na ně. Nový pohled na společenské nerovnosti byl podle hlavních organizátorů akce spatřován zejména v analyzování nových faktorů generujících nerovnosti, tedy faktorů etnicity, genderu, generačních rozdílů, nových typů migrace, náboženství atd. Pozornost měla být také věnována studiu transformace společností střední a východní Evropy a nových politických významů nerovností.

Konference ESA je ale v první řadě příležitostí k setkání obrovského počtu významných sociologů z celé Evropy, zabývajících se rozličnými otázkami a tématy. Tím se liší od tematických konferencí, které sice mají výhodu zaměření na jednu konkrétní problematiku ve všech jejích souvislostech, ale zároveň se podílejí na uzavírání sociologického vědeckého pole do tematických enkláv, které spolu jen obtížně navazují kontakt. Přitom mnohdy právě poznatek z úplně jiné oblasti může být metodologicky či jinak inspirativní. Konference v Toruni umožnila právě toto: shromáždit v omezeném čase a na omezeném prostoru více než 1 000 příspěvků, představených v rámci 300 seminářů a přednáškových bloků, přičemž každý z účastníků měl možnost zúčastnit se přednášky na takřka jakékoli téma studované v rámci současné evropské sociologie. Jednotlivá představení byla rozdělena do 44 tematických proudů, v rámci nichž bylo možné věnovat se daným problematikám dostatečně do hloubky, společně s ostatními badateli zabývajícími se stejnou oblastí sociologie.

cie a globální spravedlnosti a příspěvkem Jasona D. Hilla *Je globální liberalismus paternalistický? Otázky morálního kosmopolitismu*.

Josef Velek představuje a velice fundovaně rekonstruuje stanovisko Johna Rawlse, který usiluje o nastolení principů mezinárodní spravedlnosti, avšak netrvá na globálním demokratickém uspořádání, ale naopak požaduje respekt, k tzv. slušným společnostem, tj. společnostem, jejichž politické uspořádání sice není demokratické, ale je legitimní a v těchto společnostech jsou dodržována základní lidská práva. Naproti tomu Jason D. Hill obhajuje nutnost existence globální liberální demokracie, a to prostřednictvím dvou argumentačních linií. Autor jednak dokazuje, že liberální demokracie je nejlepším možným uspořádáním, protože umožňuje nejlepší realizaci lidské svobody, která je nezbytným předpokladem plně lidské existence. Druhou argumentační linií tvoří obhajoba paternalismu, který je podle Hilla za určitých okolností zcela legitimním a hlavně mravním jednáním. Paternalismus je podle něj morálně správným jednáním tehdy, když je využíván k vedení nějaké entity (např. dítěte), která postrádá či nemá plně rozvinuté faktické rysy a hodnoty, které jsou potřebné pro lidskou existenci. Na základě uvedených argumentačních linií pak tvrdí, že liberálnědemokratické státy mají morální povinnost rozšiřovat své vlastní politické uspořádání po celém světě. Zůstává zde ovšem otázka, zda lze tak snadno převádět měřítko mezilidských vztahů (dospělý – dítě) do politické teorie a praxe? Navíc Hill na jednom místě svého článku uvádí, že demokratičnost rozhodnutí není nejposlednějším ospravedlněním určitého činu (př. demokratické rozhodnutí o zotročení druhých), takže se lze ptát, proč je důvodem pro paternalistický zásah porušování principů kosmopolitní demokracie a nikoli porušování principů globální spravedlnosti? Je opravdu samotné demokratické uspořádání zárukou spravedlivého uspořádání společnosti?

K těmto otázkám se přímo váže další spor v rámci teorií globální spravedlnosti, spor o to, zda je dostatečné poža-

dovat pouze politickou globální spravedlnost, anebo zda je nutné snažit se i o zavedení globálně spravedlivých distribučních principů. Jak například uvádí ve své stati o Rawlsovi Josef Velek, byly podle Rawlse největší problémy a katastrofy v dějinách lidstva (masové vraždy, genocida, chudoba...) způsobeny politickou nespravedlností. Tudíž stačí odstranit politickou dimenzi nespravedlnosti a tyto události se stanou minulostí, neboť za „férových“ politických podmínek si lidé zvolí spravedlivá sociální opatření. S touto argumentací se ztotožňuje i Jason D. Hill a je to pro něj další důvod, proč by liberálnědemokratické státy měly vůči ostatním uplatňovat paternalismus. Naproti tomu Marek Hrubec ve svém článku *Mezinárodní versus globální spravedlnost* tento postoj kritizuje a pomocí odkazů na kosmopolitní teorie Thomase Poggeho a Charlese Beitzeho ukazuje, že Rawlsův princip asistence neumožňuje řešit problémy globální chudoby, jelikož mají kořeny nejen v politickém uspořádání jednotlivých států, ale i v existující globální distributivní nespravedlnosti.

Jiným důležitým bodem diskusí o globální spravedlnosti je otázka, kdo má být považován za subjekt této spravedlnosti a na jaké institucionální úrovni se mají otázky globální spravedlnosti řešit. S touto tematikou seznamuje článek editora sborníku Marka Hrubce. Autor zde rozlišuje několik typů teorií globální spravedlnosti: mezinárodní teorie globální spravedlnosti, egalitárně libertariánské teorie globální spravedlnosti a kosmopolitní teorie globální spravedlnosti. Mezinárodní teorie globální spravedlnosti, jejímž reprezentantem je např. John Rawls, považuje za subjekty globálního spravedlivého řádu pospolitosti (státy či společenství), a proto její zastánci a zastánkyně chtějí otázky globální spravedlnosti řešit na mezinárodní úrovni, tj. jako vztahy mezi jednotlivými pospolitostmi. Naproti tomu příznivkyně a příznivci egalitárně libertariánské teorie globální spravedlnosti považují za subjekty spravedlnosti přímo jedince a problematika globální spravedlnosti by podle nich měla být řešena přímo mezi jedinci a globálními instituce-

Z hlediska mé specializace byl pro mě nejzajímavější přednáškový proud nazvaný Sociologie rodin a soukromých životů. Tento proud zahrnoval dvě základní témata: první zaměřené na souvislosti rodinných proměn a sociálně-politických kontextů a druhé věnované analýze mikrorodinných vztahů a prostředí v průběhu životního cyklu. Byly zde prezentovány příspěvky různých úrovní, od náčrtů doktorských projektů až po výstupy z rozsáhlých a mnohaletých srovnávacích výzkumů. I když mezi padesáti přednášejícími byli zastoupeni odborníci a odbornice z většiny evropských zemí, převažovaly dvě geografické oblasti: jihozápadní, respektive převážně románská Evropa (Španělsko, Francie, Itálie, Švýcarsko) a skandinávské země. Objevily se zde příspěvky kvantitativně a komparativně zaměřené, například prezentace vedoucí tohoto přednáškového bloku Karin Wall, analyzující a srovnávající na základě výsledků mezinárodního kvantitativního výzkumu hlavní typy přístupů k genderovým rolím a dělbě práce v rodině v sedmi evropských zemích. Svě místo zde měly ale i četné příspěvky vycházející z kvalitativních interpretativních a hermeneutických přístupů, zaměřené na dílčí mikrosociologické otázky.

V rámci tohoto kvalitativního interpretativního proudu byly nejčastěji studovány různé podoby rodinných sítí, a to jak v rámci „klasických“ rodinných uspořádání, tak v rámci různých nových a alternativních rodinných forem. Anna-Marija Castrén z Finska se například zabývala příbuzenskými sítěmi v porozvodových situacích a ukázala, že zatímco ženy se výrazně zaměřují na příbuzenské vztahy na základě vztahu rodič – dítě, které také budují, pro muže je klíčový vztah partnerský. Mona Fransén ze Švédska analyzovala místo nepřítomného otce v neúplné rodině a formy, jakými je přesto přítomen prostřednictvím vyprávění. Tato vyprávění mají podle jejích výsledků několik různých úrovní a tři základní funkce: 1. zabránit dítěti ve vytváření si nerealistického ideálního obrazu otce, 2. vytvořit mu koherentní představu a veřejnou verzi příběhu jeho narození, 3. dát mu morální poučení. Susana Atalaia představila svůj

mi, tedy bez zásahů jednotlivých států. Stoupenci a stoupkyně kosmopolitní teorie globální spravedlnosti představují středové postavení mezi teoriemi mezinárodními a teoriemi libertariánskými, neboť sice považují za subjekty globální spravedlnosti jedince a nikoli společnosti, avšak souhlasí s tím, aby otázky spravedlnosti byly řešeny prostřednictvím institucí s různým dosahem, tj. jak na globálních, regionálních, národních i lokálních úrovních.

Podnětná stanoviska k výše uvedeným problémům, a to hlavně k otázce vztahu globální demokracie a globální spravedlnosti a k problematice dostatečnosti požadování politické globální spravedlnosti přináší i článek Marii Pii Lary. Autorka požaduje jak globální spravedlnost, tak globální demokracii, přičemž globální rozšíření demokracie požaduje ze dvou důvodů. Demokracie je podle ní jediným politickým uspořádáním, které umožňuje obranu lidských práv, takže je nutné požadovat globální dosah demokratických právních institucí a demokratické kultury. Jako druhý argument pro globální podporu demokracie uvádí skutečnost, že demokratické uspořádání, které všem lidem bez ohledu na jejich sociální postavení zajišťuje *skutečnou* participaci na politickém a společenském životě, umožňuje prosazení opatření, která by vedla k lepší redistribuci bohatství a odstranění ekonomických nespravedlností. Je to tedy podobná argumentace o propojenosti politického uspořádání a distributivní spravedlnosti, jakou používají Rawls a Hill, ovšem v případě Marii Pii Lary není ekonomická pomoc prostředkem pro zajištění „férových“ politických institucí, které pak zamezí zásadním distributivním nespravedlnostem, ale *skutečná* demokracie je prostředkem, jak přímo zajistit distributivní spravedlnost, která je cílem sama o sobě podobně jako v teoriích Thomase Poggeho a Charlese Beitze. Je ovšem otázkou, zda je možné *skutečnou* demokracii, která nebude deformována mocenskými a ekonomickými rozdíly mezi občany, zavést jen prosazováním norem *skutečné* globální demokracie, anebo zda je účinnější prosazovat některé principy spravedlnosti bez ohledu na demokratič-

nost jednotlivých společností (jak to preferují např. Pogge, Beitz, Hrubec).

Článek Marii Pii Lary i články J. Velka, M. Hrubce a J. D. Hilla jsou v jednom bodě v přímém protikladu k příspěvku Ondřeje Císaře *Mezi suverenitou a světovým státem. Nezavršená demokracie*. Autor zde analyzuje povahu vztahů dnešního státu, trhu a současné globální politické sféry, kterou charakterizuje formování multiúrovňových politických polí. Jako hlavní rys dnešní situace vidí skutečnost, že politika je polem konfliktu mnoha různých aktérů na různých úrovních, přičemž tito aktéři spolu soupeří o budoucí podobu a uspořádání globálních norem. Otevřenost této současné situace oceňuje natolik, že ji považuje za více žádoucí než potenciální kosmopolitní demokracii či mezinárodní demokracii uspořádanou podle rawlsovských principů.

Zbývající články první části sborníku (Tatiana Machalová *Současný rasismus. Selhání demokracie v době globalizace?*; Jaroslav Salač *Globalizační tendence v současném právu. Příklad existence tzv. lex mercatoria*) se již přímo nevztahují k některým z výše uvedených sporů, ale jedná se o články zaměřené na určitou specifickou problematiku. Článek Jaroslava Salače je nehodnotícím seznámením se všemi globalizačními tendencemi v současném právu, přičemž autor se zaměřuje zejména na oblast mezinárodního obchodu, tzv. lex mercatoria. Tatiana Machalová se soustřeďuje na fungování rasismu v podmínkách globalizace moderní společnosti, přičemž rasismus nechápe esencialisticky, ale inspiruje se Foucaultovým pojetím bio-moci.

Příspěvky z druhé části představují různé pohledy na možnosti, které s sebou pro globální spravedlnost a demokracii přináší globální technokultura, přičemž častým objektem analýz jsou nové informační technologie.

Tuto část otevírá příspěvek *Kybersalony a občanská společnost. Přehodnocení veřejné sféry v nadnárodní technokultuře* od Jodi Dean, která srovnává novověký salon a současný kybersalon (tj. formu diskuse zprostředkovanou počítačem), které chápe jako paradigmatické příklady veřejné sféry. No-

výzkum nevlastního otcovství, ve kterém odhalila tři typické přístupy mužů jako nevlastních otců: 1. nepřítomné, 2. doplňkové a 3. náhradní nevlastní otce. Kirsti Suoranta se zabývala ve svém příspěvku příbuzenskými sítěmi lesbických párů a ukázala, že i v těchto alternativních rodinných uspořádáních je přes jejich individualistickou rétoriku klasické pokrevní příbuzenství stále velmi důležité a kulminuje ve vztahu matka – dcera. Podobně Kaisa Ketokivi analyzovala postavení jednotlivých typů aktérů v současných vztahových sítích individuí a odhalila, že zatímco u pokrevních příbuzných existuje potřeba vysvětlovat a zdůvodňovat rozdílnost významu, který je jim v síti přikládán, u přátel tato potřeba není. To mimo jiné svědčí o tom, že selektivita v soukromých vztazích nedosahuje takového významu, jak by se v soudobých individualizovaných společnostech mohlo zdát. Celkově se tyto příspěvky, spolu s příspěvkem švýcarského sociologa Erica Widmera a jinými, snažily najít odpověď na aktuální otázku „Kdo patří do mé rodiny?“, a tím nepřímo ukázat, jak současní aktéři konstruují svou rodinu, jaký má v současnosti smysl disciplína sociologie rodiny a čím vším se může zabývat.

Abychom ale nezůstávali pouze u sociologie rodiny, zmiňme se alespoň o některých dalších přednáškových proudech, které jsou relevantní k problematice genderových nerovností a rovných příležitostí a které byly součástí 7. konference ESA: Genderové vztahy na pracovním trhu a v sociální politice, Sexualita, Mládí a generace v Evropě, Sociologie dětství či Práce a organizace. Osobně se mi jevil jako velmi přínosný blok věnovaný kvalitativním metodám v sociologii, jemuž předsedal David Silverman a který shromáždil příspěvky týkající se problematiky různých metod a technik kvalitativního výzkumu (etnografických a biografických metod, analýzy diskursu, vizuálních metod, počítačové analýzy kvalitativních dat, grounded theory atd.). Součástí konference byl také dvoudenní seminář pro doktorandy, který jí časově předcházela a umožnil práci v menší a tematicky ucelenější skupině. Celkově byla konference velmi příjemným a inspirativním zážitkem.